

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA ART TERAPIYA VOSITASIDA IJODIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH

Kushakova Nargiza Islambaevna - Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti “Amaliy psixologiya” kafedrasida katta o‘qituvchisi. PhD
Zoxidjonova Munisaxon Sanjar qizi - Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti amaliy psixologiya yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya:

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy tafakkurning shakllanishi va rivojlanishiga ta‘sir etuvchi psixologik omillar yoritilgan. Ijodiy tafakkur nazariy va empirik tafakkur uyg‘unligiga asoslanadi hamda refleksiya, ichki reja, tahlil kabi aqliy jarayonlarni qamrab oladi. Tadqiqotchilar A.B. Vorontsov, E.A. Vyaxireva, L.B. Ermolaeva-Tomina va L.M. Yevdokimova ishlariga tayanib, bolaning ijodiy tafakkuri rivojida hissiy va intellektual oldindan anglash muhim rol o‘ynashi ta‘kidlanadi. Geshtalt psixologiyasi asosida ijodkorlik – bu mavjud bilimlar o‘rtasida kutilmagan bog‘lanishlar hosil bo‘lishi natijasida yuzaga keladigan “ilhomlanish” (insight) deb talqin qilinadi. Shuningdek, Grexem Uolles nazariyasida ijodiy jarayon to‘rt bosqichda tahlil qilinadi va unda e‘tiborni muammoga bevosita emas, balki bilvosita qaratish ham muhimligi ko‘rsatiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy tafakkuri ularning yoshiga mos kognitiv xususiyatlar, assotsiativ fikrlash va obrazli tafakkur orqali namoyon bo‘ladi. Ijodiy tafakkurning rivojlanishida erkin va rag‘batlantiruvchi o‘quv muhitining ahamiyati alohida qayd etiladi.

Kalit so‘zlar : Nazariy tafakkur, ijodiy tafakkur, ijodkorlik, qobiliyat, assotsiatsiya, refleksiya, konstruktivizm, psixologiya, bixeviorizm, geshtalt, metod, xususiyat

Ijodiy tafakkur endigina shakllana boshlayotgan nazariy tafakkurga asoslanadi. U o‘z ichiga refleksiya, aqliy harakatlarning ichki rejasini va tahlilini oladi. A.B. Vorontsov va E.A. Vyaxirevaning tadqiqotlarida ko‘rsatilganidek, 10-11 yoshli bolalarda empirik tafakkur alohida kuchga ega bo‘ladi. Bu tafakkur ijodiy tafakkurga transduksiya funksiyasini olib kiradi, bu esa amaliy xulosalar chiqarishning asosini tashkil etadi. Maktab o‘quvchilarining ijodiy tafakkurida nazariy va empirik tafakkur elementlarining uyg‘unlashuvi nostandart sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi. [2] Ijodiy tafakkur ushbu ikki tomonlama jarayonga kirib, tushunchalar bilan ishlashda moslashuvchanlik,

amaliylik va umumlashtirish xususiyatlarini qo‘lga kiritadi. Ijodiy yondashuvning empirik tomoni boy tajribani ta‘minlaydi va buning natijasida intuitsiyaning konstruktivligi oshadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ijodiy vazifalarni hal qilishda "yondosh" tafakkurdan foydalanishni boshlaydilar. Bu tafakkur intuitiv fikrlashga va ongli nazorat funksiyasining kuchiga asoslanadi. Ular masalaning materialini ichki reja sifatida kechiktirishi, boshqa faoliyat turlariga o‘tishi va natijada masalaning yechimi o‘z-o‘zidan "paydo bo‘lishi" mumkin. L.B. Ermolaeva-Tomina ta‘kidlashicha, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy tafakkuri o‘ziga xos xususiyatga ega – u hissiy va intellektual oldindan anglash mexanizmlarini o‘z ichiga oladi. Hissiy oldindan anglash allaqachon maktabgacha yoshdagi bolalarda mavjud bo‘lib, bolaning rivojlanishi davomida intellektual oldindan anglash bilan to‘ldiriladi va bu jarayonni to‘liqroq qiladi. [3]

Ko‘pgina tadqiqotlarda qayd etilishicha, oldindan anglash fikrlash jarayonida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ijodiy tafakkurda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Vaqt o‘tishi bilan ijodiy his-tuyg‘ular o‘z alohida holatiga ega bo‘ladi va vaziyatga bog‘liq bo‘lmagan holda namoyon bo‘lishi mumkin. L.M. Yevdokimova ning fikricha, bu holatda bola ijodiy yondashuvi muvaffaqiyatsiz tugagan bo‘lsa ham, undan ko‘tarinki hissiyotlar oladi. Bu ko‘tarinki kayfiyat bolaning ijodiy jarayondan zavq olishidan dalolat beradi.[4] Geshtalt psixologiyasiga ko‘ra, ijodkorlik – bu tafakkur jarayonida alohida faktlarni yaxlit tizimga "**yopish**", xotirada saqlanayotgan ma'lumot bo‘laklarini o‘zaro bog‘lash natijasida "**ilhomlanish**" (insight) hosil bo‘lishidir. **Geshtalt psixologiyasida ijodkorlik – bu mavjud bilim va faktlarni yagona yaxlit tizimga keltirish** jarayoni sifatida talqin qilinadi. Geshtalt nazariyasi bo‘yicha, ijodkorlik **inson ongida mavjud bo‘lgan ma'lumotlar orasidagi kutilmagan bog‘lanishlar natijasida yuzaga keladi**. "**Geshtalt**" tushunchasi – bu "barcha qismlar bir butun sifatida idrok qilinadi" degan fikrni ifodalaydi. Ijodiy tafakkurda ham alohida bo‘laklar **yangi kombinatsiyalar orqali yagona yaxlit tasavvur hosil qiladi**. **Ong ostida mavjud bilim va tajribalarni integratsiya qilish** – inson miyasida turli bilimlar va tajribalar to‘planadi, va ular kutilmaganda birlashib, **ijodiy "oydinlanish" (insight) paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi**. **Ijodiy jarayonda "kutilmagan tushuncha" (Aha! moment)** – odam muammoni uzoq o‘ylab yurgan bo‘lsa ham, yechim bir zumda, to‘satdan kelib qolishi mumkin.[5] **O‘zaro bog‘liqlik va idrok jarayoni** – ijodkorlik faqat muayyan bilimlarga emas, balki **ular orasidagi aloqalarni to‘g‘ri ko‘ra olish qobiliyatiga ham bog‘liq**. [1] **Grexem Uolles nazariyasiga ko‘ra**, ijodni insonning mehnati bilan bog‘liq jarayon deb hisoblaydi, biroq ba'zan

muammolarni hal qilishda muammoga to'g'ridan-to'g'ri e'tibor qaratish emas, balki **dam olish va e'tiborni boshqa narsaga yo'naltirish** ham muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi. Ijodiy tafakkur jarayonini **to'rt bosqichga bo'lish** orqali tavsiflagan va bu nazariya ijodiy jarayonning tahliliga qaratilgan. Ijodiy tafakkur inson tafakkurining yuqori bosqichi bo'lib, yangi g'oyalar yaratish, muammolarni original tarzda hal qilish va mavjud bilimlar asosida innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqish qobiliyatidir.[6] Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijodiy tafakkurning shakllanishi bir qator psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillarga bog'liq. Nazariy yondashuvlarga ko'ra, ijodiy tafakkur gestalt psixologiyasi, kognitiv psixologiya, divergentsial tafakkur nazariyalari, konstruktivizm, assotsiativ nazariya va gumanistik nazariyalar doirasida o'rganiladi. Gestalt psixologiyasida ijodkorlik alohida faktlarni yaxlit tizimga birlashtirish jarayoni sifatida ko'rilsa, kognitiv psixologiyada u shaxsning bilish jarayonlari bilan bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. Divergentsial tafakkur nazariyasi esa ijodiy tafakkur imkoniyatlarining turli yo'nalishlarda rivojlanishini tahlil qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy tafakkur namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari ularning yoshiga xos bo'lgan kognitiv o'ziga xosliklar bilan bog'liq. Bu davrda bolalar obrazli tafakkur, assotsiativ fikrlash, empirik kuzatishlar orqali ijodiy yondashuvlarni shakllantiradilar. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijodiy tafakkur bolalarda mustaqil fikrlash, muammoni o'ziga xos tarzda hal qilish va yangi bilimlarni kashf etish orqali rivojlanadi. Shuningdek, ijodiy tafakkurning rivojlanishiga o'quv muhitining ta'siri katta bo'lib, unda ochiq muhokamalar, tanqidiy fikrlashga undovchi topshiriqlar va individual yondashuvlar o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijodiy tafakkurning rivojlanishi uchun erkin muhit yaratish, bolalarni yangi g'oyalar bilan ishlashga rag'batlantirish va ularning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. S.T.Turg'unov, I.A.Rahimova, Q.A.Shodmanov, N.A.Usmanova. Pedagogika.Psixologiya.O'quv qo'llanma. Namangan-2021
2. Воронцов А.Б., Вяхирева Е.А. **Развитие теоретического и эмпирического мышления у детей младшего школьного возраста.** – Москва: Педагогика, 2003.
3. Ермолаева-Томина Л.Б. **Психология творчества младших школьников.** – Санкт-Петербург: Речь, 2005.
4. Евдокимова Л.М. **Эмоциональные компоненты творческого мышления у детей** // Вопросы психологии. – 2001. – №3.
5. Guilford J.P. **Creativity: A Quarter Century of Progress** // Journal of Creative Behavior, 1967.
6. Wallas G. **The Art of Thought.** – London: Jonathan Cape, 1926.